

Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta / Hyvinvointitieteiden yksikkö

Lausunto mielenterveys- ja päihdepalveluja koskevan lainsäädännön uudistamisesta
(asianumero: VN/23566/2021 ja STM105:00/2021)

Lausunto koskee sosiaali- ja terveysministeriössä valmisteilla olevaa mielenterveys- ja päihdepalveluita koskevaa lainsäädäntöuudistusta, jossa palveluista säädettäisiin jatkossa yleislain tasoisissa terveydenhuoltolaissa (TervHL) ja sosiaalihuoltolaissa (SHL). Prosessissa kumotaan seuraavat erityislait: mielenterveyslaki ja päihdehuoltolaki (PHL) lukuun ottamatta tahdosta riippumatonta hoitoa.

Lausunnossa erityishuomiomme kohdistuu sosiaalihuollon ja sosiaalityön asemaan ja toimintamahdollisuuksiin sekä SHL ja PHL välisiin suhteisiin päihdehuollossa. Rajaamme lausuntoa näiltä osin keskeisimpiin seikkoihin ja esitämme, että lakiesitys on syytä palauttaa valmisteluun. Katsomme, että lakimuutos heikentää asiakkaan ja hänen läheistensä asemaa ja oikeuksia monella tavalla ja kohdistuu eritoten sosiaalihuollon toimintamahdollisuuksiin tasavertaisesti terveydenhuollon rinnalla. Lakimuutos tavoittelee sitä, että asiakkaiden palvelut turvataan yhdenvertaisesti sosiaali- ja terveydenhuollossa, mutta nyky muodossaan epäonnistuu tässä tavoitteessa.

- a) Nykyisessä lainsäädännössä asiakkaalla ja hänen läheisillään (jatkossa asiakas) on subjektiivinen oikeus tarpeenmukaisiin päihdepalveluihin (7. §). Tämä tulisi kirjata lakiluonnokseen täsmällisemmin, koska se säätelee asiakkaan tosiasiallisesti saamia palveluita.
- b) Lakiluonnoksessa esitetään nykyisen järjestämisvelvollisuuden piirissä olevan SHL:n 3. luvun sosiaalipalveluihin kuuluvan päihdetyön 24. § siirtämistä SHL:n 4. lukuun, joka on menettelytapoja säätelevä. Muutos tarkoittaa esimerkiksi sitä, että sosiaalityöntekijä ei voi jatkossa itsenäisesti arvioida päihdepalveluiden asiakkaan kuntoutustarvetta. Nykyisessä SHL:ssa sosiaalityö asettuu prosessinjohtotaselle, kun kyseessä on erityisen tuen tarpeessa oleva henkilö (SHL 3. §) ja tämä olisi syytä säilyttää jatkossakin. Sosiaalipalvelujen järjestämisen lähtökohtana on, että asiakkaiden moninaisista syistä johtuvia palvelutarpeita tunnistetaan laajasti. Riskinä on, että sosiaalihuollon laaja-alainen asiantuntemus ohitetaan päihteitä ongelmallisesti käytävien asiakkaiden kohdalla, mikäli palvelutarvetta arvioidaan vain terveydenhuollon näkökulmasta. Kaksikanavainen reitti palvelujärjestelmään (sekä sosiaali- että terveydenhuolto) tukee asiakkaan mahdollisuuksia saada tarvitsemiaan palveluita. Moniammatillista yhteistyötä tukee tasapainoinen sosiaali- ja terveydenhuollon toimintamahdollisuuksien huomioiminen lainsäädännössä.

- c) Lakiluonnoksessa rajataan liikaa asiakkaalle tarjottavaa palveluvalikoimaa. Päihteitä ongelmallisesti käyttävän asiakaskunnan heterogeenisyys ja palvelutarpeiden moninaisuus tulee tunnistaa paremmin. Monimuotoiset päihdepalvelut turvaavat asiakkaan mahdollisuuksia kuntoutua hänen yksilöllisen tarpeensa, arvojensa ja tavoitteidensa mukaisesti. Psykososiaalinen tuki pitää tunnistaa keskeisenä palvelumuotona lääkkeellisten hoitojen rinnalla. Palveluiden toiminnalliseen kokonaisuuteen ja yhteensovittamiseen pitää kiinnittää erityistä huomiota, kun toimitaan sosiaali- ja terveydenhuollon rajapinnalla. Tutkitusti päihdehuollon palveluiden tarjoaminen myös säästää kustannuksia muilla hallinnon aloilla (lastensuojelu, poliisi, terveydenhuollon erityispalvelut) ja vähentää koettua inhimillistä kärsimystä.
- d) Sosiaalihuollon toteuttaman itsenäisen arvioinnin ja palveluohjauksen mahdollisuuksien heikentäminen vaikuttaa negatiivisesti asiakkaan valitusoikeuteen. Valitusoikeudella on merkittävä rooli oikeuksien toteutumiselle käytännössä. Hallintopäätöksen puuttuminen rajaa muutoksenhakuoikeutta, sillä asiakas ei voi hakea muutosta oikaisu- tai valitusteitse ja käytettävissä on ainoastaan kevyempinä pidettäviä keinoja, kuten muistutus tai kantelu.

Yhteyshenkilöt:

Katja Kuusisto

Tenure track -professori
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta /
hyvinvointitieteet / sosiaalityö
katja.kuusisto@tuni.fi
+358 40 190 9846

Eeva Ekqvist

Yliopisto-opettaja, YTT
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta /
hyvinvointitieteet / sosiaalityö
eeva.ekqvist@tuni.fi
+358 50 437 7120